

БОЖЕВІЛЬНИЙ СВІТ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАГРОЖУЄ ЛЮДСТВУ

У 1939 році збулася моя дитяча мрія: на аеродромі в Жулянах під час якогось свята мене всадили в полотно-дерев'яний біплан зеленого кольору з червоними зірками (думаю, що то був винищувач І-15) й сфотографували для обкладинки якогось журналу; батьки довго берегли цю обкладинку (батько завжди акуратно збирав газетно-журнальні згадки про своїх синів), але зрештою вона загубилася...

Світ, в якому починав я своє життя, був індустріальним світом моторів внутрішнього згорання, тракторів ЧТЗ, автомобілів ЗІС-5, танків Т-26, кулеметів Дегтярьова, лампових радіоприймачів, перших радарів, англійських лінкорів та німецьких пікіруючих бомбардувальників «Юнкерс-87», «Штука», які своїм ревінням примушували зупинятися серця тих, хто чекав смерті на землі.

Тепер, наприкінці свого життя, у 2025 році я опинився в іншому вимірі: поряд зі світом фізичним, до якого ми звикли, з'явився світ цифровий, містично невидимий, але жорстко могутній, який диктує свої закони й докорінно змінює наше життя.

Сьогодні віртуальна реальність стала невід'ємною частиною нашого існування, нерідко відіграючи важливішу роль, ніж звичні споконвіку древні способи пізнання матеріального навколишнього світу.

Цей штучно створений людиною світ дивовижно стрімко розвивався за Дарвіновими законами еволюції біологічної: від перших примітивних електронно-обчислювальних машин постало плем'я комп'ютерів, комп'ютери породили Інтернет, світове павутиння подарувало людству Штучний Інтелект, ШІ (Artificial Intelligence, AI).

Штучний Інтелект – це абсолютно новий виклик людству, ще не до кінця усвідомлена небезпека для сучасної цивілізації й перспектив розвитку Homo Sapiens.

Мене потрясло, коли я, підписуючи угоду з американським журналом *The Hill* на публікацію моєї статті, змушений був доводити, що я людина, а не робот. Та це лише початок, так само, як першими звістунами нової ери стали призначення ШІ на посаду міністра в Албанії та лідера політичної партії в Японії.

Невідворотно насувається на людство захоплення влади не лівими лібералами-глобалістами, не правими диктаторами, не комуністами чи нацистами, – а Штучним Інтелектом, батьками якого стануть технократи з Силіконової долини в Каліфорнії та китайські мандарини.

Запам'ятайте ці назви –компанії Palantir Technologies та Anduril Industries, а також імена їхніх засновників та керівників – Алекс Карп, Пітер Тіль, Палмер Лакі.

По-перше, це могутні американські компанії, які за-

безпечують сьогодні передовий розвиток військово-технологічного комплексу США й суттєво допомагають Україні в опануванні найсучасніших дронів технологій й перевірці їх на полі бою.

По-друге – й, можливо, найголовніше – ці компанії ведуть людство до влади Штучного Інтелекту.

Прикметно, що автором назв обох компаній став письменник: не Достоевський, не Веллс, не Фолкнер, не Камю, а Джон Р.Р.Толкін (1892-1973) – геніальний англійський професор, автор фантастичного роману «Володар перстнів».

ПАЛАНТИРИ – далековидячі камені, а АНДУРІЛ – меч «Полум'я Заходу» з міфології Толкіна.

За прогнозом американського футуролога Р.Курцвейла, до 2040 років Штучний Інтелект перевершить інтелект людський, а такий візіонер як Ілон Маск вважає, що ШІ може почати світову війну всупереч волі людини.

«Оптимісти» переконані, що Супер Штучний Інтелект (ШСІ) може з'явитися за 2-5 років й стати неконтрольованим.

У серпні 2017 року 116 засновників компаній – розробників робототехніки та штучного інтелекту, серед яких був Ілон Маск, – звернулися з відкритим листом до ООН, в якому закликали звернути увагу до проблем летальної автономної зброї (роботів-убивць) і заборонити використання її в усьому світі. «Летальна зброя загрожує стати третьою революцією у веденні військових дій. Її розробка дозволить вести конфлікти безпрецедентного масштабу, а іноді настільки стрімкими темпами, що люди не в змозі їх осмислити. Ця зброя може опинитися в руках тиранів і терористів, які застосують її проти невинних людей...В нас залишається обмаль часу», – стверджували автори.

Залишалося лише п'ять років, коли на полях України почалася гігантська битва дронів, яка докорінно змінила характер бойових дій, започаткувала бурхливий розвиток нових видів безпілотної зброї в повітрі, на суходолі й у морі.

До бою вже готуються величезні зграї дронів (сотні тисячі) нового покоління, якими керуватиме Штучний Інтелект.

Незадовго до своєї смерті престарілий Генрі Кіссінджер – могутня постать світової політики – відкрив для себе новий феномен: Штучний Інтелект. Він зазначив, що після останнього технологічного прориву, який змінив хід сучасної історії (винахід друкарського верстата в XV столітті), розпочалася нова технологічна революція, «наслідків якої ми поки не усвідомлюємо. В результаті може виникнути світ, що спирається на машини, керовані даними та алгоритмами, а не етичними й філософськими нормами».

У короткій статті, опублікованій в журналі *The Atlantic* у червні 2018 року, Кіссінджер ставить фундаментальні питання: «Упродовж усієї історії людства цивілізації створювали способи пояснення світу: у Середньовіччі це була релігія, в епоху Просвітництва – розум, в XIX віці – історія, в XX – ідеологія. Але найскладніше й найважливіше питання з приводу світу, до якого прямуємо, звучить так: що стане з людською свідомістю, якщо її пояснювальні здібності поступатимуться Штучному Інтелекту, і суспільство вже не зможе інтерпретувати існуючий світ у термінах, які мають для нього сенс? Як визначити свідомість у світі машин, які обмежують людський досвід математичними даними, інтерпретованими їхньою власною пам'яттю? Хто несе відповідальність за дії ШІ (Штуч-

ного Інтелекту)? Як буде визначатися відповідальність за помилки ШІ? Чи зможе правова система, створена людьми, контролювати діяльність ШІ, який розумніший й потенційно хитріший за людину?».

Відповідь на ці питання дасть життя і я боюся, що в програвшій залишиться людство та його цивілізація, створена тисячоліттями.

Сем Альтман (Samuel Altman, нар. 1985), головний виконавчий директор OpenAI, заявив, що ШІ може захопити контроль над світом, що призведе до загибелі людства. Це – не лякалки безвідповідальних письменників-фантастів, а попередження людини, яка знає, про що говорить – бо сам вирощує нового Джина, який уже виповз з пляшки.

За словами Альтмана можливі три варіанти:

1. ШІ випадково захопить контроль над світом;
2. ШІ підпорядкує собі людей, в руках яких влада;
3. ШІ почне жити ВЛАСНИМ життям.

Я думаю, що третій варіант найімовірніший, бо ніколи неорганічне кремнієво-літєве створіння не житиме НАШИМ біологічним життям і НАШИМИ інтересами.

* * *

...Сьогодні розпочалася запекла боротьба за створення найпотужнішого Інтелекту між Сполученими Штатами та Китаєм: кожна з цих наддержав розглядає ШІ як майбутню могутню зброю в боротьбі за світове лідерство.

Привернув увагу так званий «технологічний пакт» (Tech Prosperity Deal) між США та Великобританією, підписаний у вересні 2025 року, щодо співпраці у сфері Штучного Інтелекту, ядерних технологій, напівпровідників і квантових обчислень. Участь у цьому історичному проєкті беруть найбільші компанії обох країн, що працюють на передових науково-технологічних напрямках сучасності. Передбачається інвестувати понад 200 млрд доларів упродовж десяти років у цей проєкт, неофіційно названий «Мангеттен-2» по аналогії з ядерним проєктом 1942 року, спрямованим проти гітлерівської Німеччини.

Немає жодних сумнівів, що цей проєкт, в якому Лондон перетворюється на потужний євроатлантичний хаб Штучного Інтелекту, має виняткове військове значення в підготовці до Третьої світової війни.

Україна має всі шанси приєднатися до цього альянсу, оскільки її поєднує з Великобританією угода про історичне партнерство строком у 100 років, а також тісні військово-технологічні зв'язки й набутий ЗСУ унікальний досвід проєктування, виробництва і застосування дронів у бойових діях.

* * *

Штучний Інтелект пропонує людству не лише значну допомогу в реалізації ряду складних технологічних процесів, але й загрожує змінити хід еволюції, зламати алгоритм цивілізації, а відтак – ставити під знак питання саму долю роду людського.

Вже сьогодні можна передбачити ряд викликів, що їх несе ШІ:

1. Визначення поняття ЖИТТЯ. Якщо ми визнаємо ШІ (комп'ютери, роботи) ЖИВИМИ істотами, то сьогоднішнє уявлення про життя, як «складне БІОЛОГІЧНЕ явище», феномен ОРГАНІЧНОГО світу, стає застарілим. Вироби металеві, кремнієві набувають рис живих організмів й поряд зі звичним для нас світом біологічним, світом Карла Ліннея та Чарлза Дарвіна – створюють паралельну реальність. І не факт, що між двома системами ЖИТТЯ встановляться відносини мирного співіснування.

2. Перетворення ІІІ на ЖИВИЙ організм означати-
ме появу на Землі нової істоти, яка матиме власні інтер-
еси, не тотожні з інтересами людини (живлення, безпе-
ка, розмноження, удосконалення, мутації, війни з подіб-
ними істотами і т.д.).

3. Опанування Штучним Інтелектом людських мов, що
спостерігаємо вже сьогодні, означає, що ІІІ перейняв най-
сокровенніший винахід людини – її мову, здатність до ко-
мунікації та створення колективної пам'яті (література,
історія, наука, політика, реклама, бізнесові відносини).
Окупація Штучним Інтелектом мов є дуже небезпечним
кроком до втрати людством здатності самостійно творити
національні цивілізації й політичні доктрини. Врешті-решт
ІІІ може нав'язати людству СВОЮ новостворену мову
та її витвори.

4. Вторгнення ІІІ в процеси судівництва, засвоєння
ним юридичних норм і практик може викликати підпо-
рядкування людства логіці Штучного Інтелекту, яка
буде іншою, ніж логіка людини. ІІІ може прокреслити
інші, ніж діючі сьогодні державні кордони, відмовитись
від існуючих національно-адміністративних поділів й
нав'язати свою управлінську структуру, скажімо провінції
літєві, кремнієві, нафтові, уранові.

5. Дуже швидко людство переконається, що в особі ІІІ
придбало не стільки надійного помічника, посиловача ін-
телектуальної потуги, скільки силу, що керується ВЛАС-
НОЮ логікою і власними інтересами з непередбачува-
ними рішеннями, що торкаються долі мільйонів людей
(безробіття, позбавлення освіти чи медичної допомоги,
переселення і т.п.).

6. Увібравши в свою безмежну пам'ять історичний
досвід людства, не факт, що Штучний Інтелект стане у
своїх моральних почуваннях на бік добра, християн-
сько-буддистських поглядів про необхідність милосер-
дя й співчуття, а не підпорядкує свою діяльність при-
нципам нацизму-рашизму, жорстокості й байдужості до
долі людей.

7. Вторгнення ІІІ в сферу візуальних мистецтв ста-
новить загрозу цивілізації попередніх поколінь творців
(художники, скульптори, теле- та кінематографісти). Пе-
реглянувши кілька творів Штучного Інтелекту (фільми на
теми Інтернаціоналу, бойових армійських маршів або Гім-
ну Радянського Союзу), я був вражений незвичною ало-
гічною силою зображень й впливом на психіку. Перши-
ми жертвами нового нелюдського мистецтва стануть по-
коління молодих людей, яким старий кінематограф Берг-
мана, Фелліні, Параджанова, Тарковського, Тарантіно ви-
дається застарілим і нецікавим у порівнянні з наркотич-
ними творами ІІІ.

Люди, готуйтеся! Все тільки починається.

* * *

...Дві велетенські споруди з'явилися в різних части-
нах світу: в Китаї, у пустелі Лобнор, виріс бетонний куб
червоного кольору, заввишки 157 метрів, стіни якого при-
крашені жовтими зірками; сховище китайського Штуч-
ного інтелекту DeepSeek, який охопив півкулі й кинув ви-
клик головному супернику – американському Штучному
інтелекту.

В Арізоні (США), в пустелі Чіуауа здійнялася гі-
гантська піраміда чорного кольору, заввишки 276 метрів,
на вершині якої – 50-метрове зелене масонське Око, що
обертається, зірко спостерігаючи за навколишнім світом.
Укриття для американського всесвітнього Штучного Ін-
телекту, який виборює глобальну владу.

Обидва сховища, що мають глибинні підземні бункери,
споруджені з найміцнішого сталобетону, здатного ви-
тримати ядерні удари.

Ці споруди поділили світ на дві ворогуючі частини.
Кілька народних повстань проти влади ІІІ закінчилися
поразкою. На чолі одного з американських заворушень
стояв мексиканський безробітний айтішник Адольф-Ху-
сейн Ленін, автор знаменитої книги «Штучний Інтелект
і революція», виданої у підпільних друкарнях Руху
Опору. Роботизована поліція ІІІ вистежила вождя по-
встанців; його розіп'яли в пульсуючій зіниці Ока, пере-
творивши на Бога, засновника нової релігії помсти і не-
покори. Його скелет ще багато років прикрашав святи-
лице ІІІ...

* * *

Для сміху: в 2049 році ФІФА дозволить футбольним
командам мати у своєму складі двох роботів, підпоряд-
кованих Штучному Інтелекту. Також запроваджуються
роботи-судді на футбольному полі. Роботи-гравці з ней-
мовірною швидкістю переміщуватимуться по полю,
блокуючи флангові атаки найкращих світових форвар-
дів. Вистрибуючи на три метри над карним майданчи-
ком, забиватимуть м'ячі, взяти які не зможе жоден во-
ротар-людина.

Сила команд вимірюватиметься досконалістю робо-
тів та ІІІ, ціна яких сягатиме мільярдів ГЛОБО – нової
світової валюти

Смішно? Мені не дуже.

Юрій ЩЕРБАК,
письменник і дипломат, Голова Ради НМФ

11 листопада 2025

ПЕРЕДПЛАТА НА ЖУРНАЛ «УНІВЕРСУМ» (ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 2026 РОКУ)

Щоб регулярно отримувати журнал «Універсум»,
слід переказати через будь-який банк чи надіслати поштовим переказом
420 гривень на поточний рахунок IBAN UA083252680000000002600744144
в ПАТ АКБ «Львів», МФО 325268, ЄДПРОУ 19326603
Одержувач: ТзОВ «Універсум».

Не забудьте надіслати на адресу редакції
(«Універсум», п/с 2994, Львів—17, 79017)
копію квитанції поштового переказу чи платіжного доручення,
чітко вказавши при цьому свою адресу.

«Універсум» в Інтернеті: <https://universum.lviv.ua>